

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΛΕΞΕΙΣ ΑΡΧΗΓΟΣ - ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΑΥΤΑΙΣ
ΕΝ Τῃ ΕΛΛΗΝΙΚῃ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΡΧΗΓΟΣ

α') Κλασσικοὶ συγγραφεῖς.

Ἐκ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων ὁ παλαιότερος, παρ' ᾧ μαρτυρεῖται ἡ λέξις, εἶναι ὁ Αἰσχύλος¹. Οὗτος ἐν Ἀγαμ. 259 - 260 γράφει :

*δίκη γάρ ἐστι φωτὸς ἀρχηγοῦ τίειν
γυναῖκ', ἐρημωθέντος ἄρσενος θρόνου.*

Προδήλως ἡ λ. δηλοῖ ἐνταῦθα τὸν ἡγεμόνα, τὸν ἐξουσίαν ἔχοντα, τὸν ἐπὶ θρόνου βασιλικοῦ καθήμενον, λατ. *dux, princeps*.

Ἐπὶ διαφορετικὴν σημασίαν ἀπαντᾷ ἡ λ. παρὰ Σοφοκλεῖ :

*οἱ δὲ πλησίον γύαι
τόνδ' ἱππότην Κολωνὸν εὖχονται σφίσειν
ἀρχηγὸν εἶναι, καὶ φέρουσι τοῦνομα
τὸ τοῦδε κοινὸν πάντες ὠνομασμένον².*

1. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι παρὰ Θουκυδίδη ἀναφέρεται ἡ λ. ἐν ἐπιγράμματι Σιμωνίδου τοῦ Κείου, ὅστις τυγχάνει παλαιότερος τοῦ Αἰσχύλου. Ἡ γνησιότης τοῦ ἐπιγράμματος τούτου δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ. Πρβλ. ἐν γένει U. v. Wilamowitz-Moellendorff, Sappho und Simonides, Berlin 1913. Τὸ ὡς ἄνω χωρίον τοῦ Αἰσχύλου ἀναφέρεται συνήθως ὡς τὸ ἀρχαιότερον γραπτὸν μνημεῖον τῆς λ. ἀρχηγός. Πρβλ. W. Bauer, Wörterbuch zu den Schriften des N. Test., στ. 204. Τοῦτο ὁμως δὲν δύναται νὰ ᾖ ὀρθόν, δεδομένου ὅτι ἐπιγραφή τις, ἡ I. G. Antiquiss. ed. H. Roehl 1483 = Dialect. Graec. exempla epigr. potiora ed. E. Schwyzer 723, 1, εἶναι κατὰ δύο ὄλους αἰῶνας περίπου ἀρχαιότερα τοῦ χωρίου τοῦ Αἰσχύλου. Ἡ δὲ ὑπὸ τινῶν ἐξενεχθεῖσα (ιδ. κατωτ. σελ. 34 - 35) γνώμη, ὅτι τὸ ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐπιγραφῇ ΑΡΧΗΓΟΣ εἶναι κύριον ὄνομα « Ἀρχηγός », οὐδόπως μειοῖ τὴν σημασίαν τῆς ἐπιγραφῆς, διότι τὸ κύριον ὄνομα Ἀρχηγός προϋποτίθησιν τὴν ὑπαρξίν τοῦ οὐσιαστικοῦ ἢ ἐπιθέτου « ἀρχηγός », ἐξ οὗ πρέπει νὰ παρήχθῃ. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει, τιθέντες τὸ « Ἀρχηγός » εἰς τὸν 7ον αἰῶνα, ἀναγόμεθα ὡς πρὸς τὸ « ἀρχηγός » ἀκόμη παλαιότερον.

2. Οἶδ. Κολ. 58 - 61.

Ἄρχηγός ἐνταῦθα σημαίνει γενάρχης, πρόγονος, χρονικῶς πρῶτος ἐν τῷ γένει, ἐξ οὗ τὸ γένος ἄρχεται, ἰδρυτῆς τοῦ γένους, auctor generis κατὰ τοὺς Λατίνους¹. Ἐπειδὴ δὲ « οἱ πλησίον γύαι... φέρουσι τοῦνομα τὸ τοῦδε κοινὸν πάντες ὠνομασμένον », θεωροῦντες τὸν Κολωνὸν ὡς γενάρχην αὐτῶν, τιμῶσι τοῦτον ὡς προστάτην αὐτῶν. Ὁ Κολωνός ὅθεν εἶναι ὁ ἐπωνύμιος ἥρωος αὐτῶν. Περὶ τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ λατρείᾳ θέλομεν ὁμιλήσει ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης ἐργασίας.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸν Εὐριπίδην, τὸν νεώτερον² τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν τῷ Ἴππολύτῳ γράφει οὗτος:

ἢ πόσιν τὸν Ἐρεχθιδᾶν
ἀρχαγόν, τὸν εὐπατριδᾶν³,
ποιμαίνει τις ἐν οἴκοις
κρυπτὰ κοίτα λεχέων σῶν;⁴

Ὡς « ἀρχαγός Ἐρεχθιδᾶν ὁ εὐπατριδᾶς », ἢ κατὰ τὴν διορθωσιν τοῦ Wilamowitz, « τῶν εὐπατριδᾶν » τ.ἔ. τῶν Ἀθηναίων, νοεῖται ἐν προκειμένῳ ὁ Θεσεύς, ὅστις βεβαίως δὲν εἶναι ὁ γενάρχης, ὁ ἰδρυτῆς τοῦ γένους τῶν Ἀθηναίων (τοιούτος εἶναι ὁ Ἐρεχθεύς, ἐξ οὗ καὶ οὗτοι Ἐρεχθίδαι αὐτόθι ὀνομάζονται), ἀλλ' ὁ πολιτικὸς ἀρχηγός αὐτῶν, ὁ ἡγεμών, κατὰ τὴν ἔννοιαν ὑφ' ἣν ἅπαντᾶ ἡ λ. παρ' Αἰσχύλῳ.

Ἐν τῇ αὐτῇ τραγωδίᾳ ἔχομεν τὸν στίχον:

αἰαῖ, κακῶν ἀρχηγὸν ἐκφαίνεις λόγον⁵.

Ὁ στίχος οὗτος κέκτηται ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα, διότι ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἀπαντῶμεν τὴν λέξιν « ἀρχηγός » μετ' ἐπιθετικῆς ἐννοίας.

1. Περὶλ. Κικέρ., Agr. 2, 100. Βιργ., Αἰν. 4, 365. Ὁβιδ., Μετ. 4, 640. Schol. Stat. Theb. 2, 463. Rutil. Namat. I, 67 κ.λ.π.

2. Ἄν καὶ ὁ Εὐριπίδης εἶναι νεώτερος τοῦ Σοφοκλέους, αἱ εἰς ἃς κατωτέρῳ παραπέμπομεν τραγωδίαὶ αὐτοῦ εἶναι παλαιότεραι τοῦ « Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ », διότι, ἐνῶ ἡ τελευταία αὕτη, ἢ νεωτάτη τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους οὔσα, ἐγράφη ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ, ἐπισυμβάντος τῷ 406 (ἐδιδάχθη τῷ 401 μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ), ὁ « Ἴππόλυτος » χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 428, αἱ « Τρωάδες » ἀπὸ τοῦ 415, ἢ δὲ « Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις » ἀπὸ τοῦ 412 π.Χ.

3. Ὁ Wilamowitz διορθοῖ: τῶν εὐπατριδᾶν.

4. 151 - 154.

5. 881.

᾽Οντως ἡ λ. ἀρχηγός εἶναι ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἐπίθετον¹, κατηγορημα τοῦ « λόγον » προσδιοριζόμενον διὰ τοῦ « κακῶν ».

Ἡ ὅλη φράσις δύναται νὰ σημαίνη: ἐκφαίνεις λόγον, ἀρχόμενον διὰ κακῶν², ἀγγέλλοντα, προμηνύοντα κακά³, ἢ γινόμενον πρόξενον, αἰτίαν κακῶν⁴. Τὸ καθ' ἡμᾶς, δυνάμεθα, νομίζομεν, νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν λέξιν μονολεκτικῶς, διὰ τῆς ἀντιστοίχου « εἰσαγωγικόν », ὅποτε ἡ ὅλη φράσις ἔχει οὕτως: ἐκφαίνεις λόγον εἰσαγωγικόν κακῶν = εἰσάγοντα κακά, ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν ἔννοιαν τῆς λέξεως εἰσάγω, ἣτις περι- κλείει, ὡς καὶ ἡ λ. ἀρχηγόν ἐνταῦθα, ἀπάσας τὰς ἀνωτέρω ἔννοιαις ἐν ταῦτῳ.

Ἄξιοσημείωτοι τυγχάνουσι καὶ οἱ στίχοι τοῦ Εὐριπίδου, ἐν οἷς ἡ Ἑκάβη θρηνηδοῦσα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, λέγει:

ποῦ πᾶ γαίας δουλεύσω γραῦς

. . . . .

. . . . . ἃ Τροίας

ἀρχαγούς εἶχον τιμάς;⁵

Ἐνταῦθα τὸ « ἀρχαγός » παρουσιάζεται καὶ πάλιν ὡς ἐπίθετον, ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς τοῦ τιμή. Ἐπαναλαμβάνεται δὲ ἡ λέξις ἀρχηγός ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ἀντιστοίχου ἐπιθέτου ἀρχηγικός καὶ δὴ ὑπὸ τὴν τακτικὴν καὶ οὐχὶ τὴν χρονικὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν, ὅθεν τιμαὶ ἀρχηγοὶ = βασιλικαί, ἡγεμονικαί.

Τὴν τακτικὴν σημασίαν, ἣν ἔχει ἡ λ. ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἀπαντῶμεν ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ τῆς αὐτῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου:

. . . . . δταν

σάλπιγγος ἠχὴν δῶσιν ἀρχηγοὶ στρατοῦ⁶

ἐνθα ἀρχηγός = προεξάρχων, ἡγούμενος, dux.

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ δυνάστου ἀπαντᾷ ἡ λ. καὶ ἐν

1. Grimm, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 52, W. Pape, Gr. - deutsches Handwörterbuch, I, σελ. 365, Passow, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 407 κ.ἄ.

2. K. Jakobitz - E. E. Seiler, Gr. - deutsches Wörterb., σελ. 233.

3. W. Pape, ἐνθ' ἄνωτ. Ἄ. Ἄ. Σακελλαρίου, Λεξ. τῆς Ἑλλ. γλώσ., I, σελ. 577, πρβλ. Passow, ἐνθ' ἄνωτ.

4. Grimm, ἐνθ' ἄνωτ. V. C. F. Rost, Griech. - deutsches Wörterb., I, σελ. 161. Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξ. τῆς ἑλλ. γλ., II, σελ. 1012.

ἽΟ Στέφανος (Thesaurus 2114) θέλει τὴν λέξιν μεταφορικῶς νοουμένην.

5. Τρωάδ. 191, 195 - 196.

6. 1266 - 1267.

τῆ φράσει ἀρχηγός χθονός τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταύροις¹. Ὁμοίως ἐν Ἴωνι :

Ὁ πάρος ἀρχαγός ὦν Ἐρεχθίδης ἄναξ²,

ὅπου τὸ ἄναξ ὑπογραμμίζει τὴν τακτικὴν σημασίαν τοῦ ἀρχαγός.

Ἀνασκοποῦντες τὰ ἀνωτέρω περὶ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν λεχθέντα παρατηροῦμεν, ὅτι ἐνῶ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ἡ λ. ἀπαντᾷ ὑπὸ τὴν τακτικὴν (στατικὴν) καὶ τῷ Σοφοκλεῖ ὑπὸ τὴν χρονικὴν αὐτῆς σημασίαν, παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ἀπαντᾷ αὕτη ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς ἐννοίας καὶ προσέτι ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἐπιθέτου.

Ἐκ τῶν ποιητῶν τοῦ 5ου αἰῶνος ἀναφέρεται ἡ λ. παρὰ τῷ μεταγενεστέρῳ μὲν τοῦ Αἰσχύλου, παλαιότερῳ δὲ τοῦ Σοφοκλέους, Βακχυλίδῃ. Οὗτος νοεῖ τὴν λέξιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν τακτικὴν ἐννοιαν, ὑφ' ἣν ἀπαντᾷ αὕτη ἀνωτέρω παρ' Εὐριπίδῃ ἐν τῇ φράσει « ἀρχηγοὶ στρατοῦ » = προεξάρχων, ἡγούμενος :

Δία τε Κρονίδα

ὕμνησον Ὀλύμπιον ἀρχηγὸν θεῶν³.

Καί :

σᾶς γενεᾶς λιπαρο-

ζώνων θυγατρῶν, ἃς θ(εο)ι

σὸν τύχαις ὤικισσαν ἀρχα-

γούς ἀπορθήτων ἀγνιᾶν⁴.

Ἐν τῇ αὐτῇ φράσει ἀναφέρεται ἡ λέξις καὶ ἐν ἐπιγράμματι Σιμωνίδου τοῦ Κείου παρὰ Θουκυδίδῃ ἐν τῇ φράσει :

Ἑλλήνων ἀρχηγός Πausanίας⁵

= ἀνώτατος ἡγέτης, ἀρχιστράτηγος.

Ἐν τῇ αὐτῇ φράσει ἀναφέρεται ἡ λέξις καὶ ἐν ἐπιγράμματι Σιμωνίδου τοῦ Κείου παρὰ Θουκυδίδῃ ἐν τῇ φράσει :

καταγορεύει τις πρὸς τοὺς ἐφόρους ἐπιβουλήν καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πράγματος Κινάδωνα⁷.

Καὶ ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ προεξάρχοντος, τοῦ ἡγουμένου :

1. 1303.

2. 723. Ἡ λ. ἀρχαγός διορθοῦται ὑπὸ τοῦ G r é g o i r e εἰς ἀρωγός.

3. 5, 179. Πρβλ. καὶ 9 (8), 51.

4. 9 (8), 49 - 52.

5. Θουκ. 1, 132. Πρβλ. ἀνωτ., σελ. 20, ὑποσ. 1.

6. Δ. Δημητράκου, ἐνθ' ἀνωτ.

7. Ἑλλην. 3, 3, 4.

Ἰσμηνίας καὶ Λεοντιάδης διάφοροι ὄντες ἀλλήλοις καὶ ἀρχηγὸς ἑκάτερος τῶν ἑταιριῶν¹.

Ἐνδιαφέροντα τυγχάνουσι τὰ ἀκόλουθα τρία χωρία τοῦ Ἰσοκράτους:

Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι Τεῦκρος μὲν ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγός, παραλαβὼν τοὺς τῶν ἄλλων πολιτῶν προγόνους πλεύσας δεῦρο καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς ἔκτισε καὶ τὴν χώραν κατένειμεν...².

Ὅμοίως:

...οἱ πρόγονοι μὲν τῶν νῦν ἐν Λακεδαίμονι βασιλευόντων, ἔκγονοι δὲ Ἡρακλέους, κατήλθον μὲν εἰς Πελοπόννησον, κατέσχον δ' Ἄργος καὶ Λακεδαίμονα καὶ Μεσσήνην, οἰκισταὶ δὲ Σπάρτης ἐγένοντο, καὶ τῶν παρόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς ἀπάντων ἀρχηγοὶ κατέστησαν³.

Καί:

Θηβαῖοι δὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ γένους ὑμῶν τιμῶσι καὶ ταῖς προσόδοις καὶ ταῖς θυσίαις μᾶλλον ἢ τοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλους⁴.

Ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ὀνομάζεται ὁ Τεῦκρος ἀρχηγὸς τοῦ γένους, ὑφ' ἣν ἔννοιαν ἀπηντήσαμεν τὴν λέξιν ἤδη παρὰ Σοφοκλεῖ, γενάρχης, ἰδρυτῆς τοῦ γένους, ἐξ οὗ τὸ γένος ἄρχεται, λατ. auctor generis. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους δὲν νοεῖται παθητικῶς, ἤτοι μόνον ὡς πρόσωπον ἐξ οὗ τὸ γένος κατάγεται, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον καὶ κυρίως ἐνεργητικῶς, ὡς προῖόν τὸ χωρίον ἐξηγεῖ: πλεύσας δεῦρο καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς ἔκτισε καὶ τὴν χώραν κατένειμεν, ἤτοι ὑπῆρξεν ὁ κτίστης τῆς πόλεως καὶ ὡς τοιοῦτος τιμῶν ἡρωϊκῶν ἀπήλαυεν ὡς ἥρωος κτίστης. Ἐνταῦθα ἔχομεν πρὸς ἡμῶν τὴν σύνδεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀρχηγοῦ μετὰ τῆς τοῦ κτίστου, ἧς τὴν θρησκευτικὴν πλευρὰν ἐξετάζομεν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει.

Σχετικὴ πρὸς τὴν τοῦ κτίστου τυγχάνει καὶ ἡ ἐννοια τοῦ οἰκιστοῦ, ἣτις ἀπαντᾷ ἐν τῷ δευτέρῳ τεμαχίῳ. Ἐνταῦθα «οἱ πρόγονοι τῶν ἐν Λακεδαίμονι βασιλευόντων» «ἐγένοντο οἰκισταὶ Σπάρτης» καὶ «κατέστησαν ἀρχηγοὶ τῶν παρόντων ἀγαθῶν» = αἱτιοί, δημιουργοί. Ὁ σύνδεσμος οἰκιστοῦ καὶ ἀρχηγοῦ δὲν εἶναι ἐνταῦθα αἰτιολογικός, ἀλλὰ μᾶλλον χαλαρός. Παρὰ ταῦτα, εἶναι ὁπωσδήποτε ἀξία προσοχῆς ἡ συνύπαρξις ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ τῶν δύο τούτων συγγενῶν ἀπὸ

1. Αὐτόθι 5, 2, 25.

2. 3 (Νικοκλ.) 28.

3. 4 (Πανηγ.) 61.

4. 5 (Φιλιππ.) 32.

θρησκευολογικῆς πλευρᾶς ἐννοιῶν ἐν συνεχείᾳ. Τὴν ἐννοιαν τοῦ οἰκιστοῦ ἀπὸ θρησκευολογικῆς πλευρᾶς ἐξετάζομεν ὁμοίως ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης μελέτης.

Ἡ λέξις ἀρχηγός ἐν τῷ τρίτῳ χωρίῳ ἔχει τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς σημασίαν ἣν καὶ ἐν τῷ πρώτῳ. Τὸ χωρίον τοῦτο ὁμιλεῖ ἐπὶ πλεον περὶ τῶν λατρευτικῶν τιμῶν τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν « ἀρχηγὸν τοῦ γένους ».

Ὑπ’ ἄλλην ἐννοιαν ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ τοῦ Ἰσοκράτους:

Ὡστε δικαίως ἂν ἐκείνοις μὲν ἅπαντες ἐγκαλέσειαν ὡς ἀρχηγοῖς γεγεννημένοις καὶ διδασκάλοις τῶν τοιούτων ἔργων, τοῖς δ’ ἡμετέροις ὥσπερ τῶν μαθητῶν...¹.

Ἐνταῦθα τὸ ἀρχηγός ἐπεξηγεῖται καὶ συμπληροῦται διὰ τοῦ διδάσκαλος. Ἀρχηγός νοεῖται ὁ πρῶτος ποιήσας τι καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος διδάσκαλος γεγονώς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλοι, αὐτοῦ ἐναρχομένου καὶ ἡγουμένου.

Ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς τυγχάνει ἡ λέξις παρὰ Πλάτωνι. Οὕτως ἐν τῷ στίχῳ:

Ἔστι τις καὶ Αἴγυπτον... μεγίστη πόλις... οἷς τῆς πόλεως θεὸς ἀρχηγός τις ἐστίν, Αἴγυπτιοὶ μὲν τοῦνομα Νηίθ, Ἑλληνιστὶ δέ, ὡς ὁ ἐκείνων λόγος, Ἀθηνᾶ²,

ἡ λέξις ἀρχηγός ὡς κατηγορούμενον τοῦ θεοῦ ἔχει ἐνταῦθα τὴν σημασίαν τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ πολιούχου, τοῦ ἐπωνύμου³. Τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει ἡ λ. παρὰ Πλάτωνι καὶ ἐν τῷ ἑξῆς:

δώδεκα κόμας εἶναι χρῆ... ἐν τῇ κόμῃ δὲ ἐκάστη πρῶτον μὲν ἱερὰ καὶ ἀγορὰν ἐξηροῆσθαι θεῶν τε καὶ τῶν ἐπομένων αὐτοῖς δαιμόνων... Ἐστίας δὲ καὶ Διὸς Ἀθηνᾶς τε καὶ ὅς ἂν ἀρχηγός ἦ τῶν ἄλλων τοῦ δωδεκάτου ἐκάστου μέρους, ἱερὰ πανταχοῦ ἰδρύσασθαι⁴.

Τὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου, τοῦ δημιουργοῦ, ἔχει ἡ λ. ἐν τῇ φράσει: θεὸν δὲ... τὸν ἀπάντων ἀρχαγὸν καὶ γενέτορα⁵.

1. 12 (Παναθ.) 101.

2. Τίμ. 21 E.

3. Περβλ. Σοφοκλ., Οἶδ. Κολ. 60.

4. Νόμ. 8, 848 C - D.

5. Τίμ. Λοκρ. (= περὶ ψυχ. κόσμ.) 96 C. Τὴν διεσκευασμένην ταύτην πραγματείαν τοῦ Πλάτωνος ἐξετάζομεν ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἔργων αὐτοῦ. Ἰδ. R. Harder, Timaios 4 ἐν Pauly - Wissowa, Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (ἐφεξῆς γράφομεν ἀπλῶς PW· διὰ λατινικῶν ἀριθμῶν δηλοῦται ὁ ἡμίτομος), 2. Reihe, XI, στ. 1203 - 1226.

Ὡς ἐπίθετον ἀπαντᾷ ἡ λ. παρὰ Πλάτωνι ἐν τοῖς χωρίοις :
περὶ δὲ τοῦ μεγίστου τε καὶ ἀρχηγοῦ πρώτου νῦν σκεπτόμεν¹.

Καί :

...τὰ ὄντα ἴναί τε πάντα καὶ μένειν οὐδέν· τὸ οὖν αἴτιον καὶ τὸ
ἀρχηγὸν αὐτῶν εἶναι τὸ ὠθοῦν...²,

ἐνθα ἡ ἔννοια τῆς λ. ἀρχηγός καθορίζεται προσδιοριζομένη ἐκά-
στοτε διὰ τῶν σχεδὸν συνωνύμων, εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν διὰ
τοῦ « μέγιστον », εἰς δὲ τὴν δευτέραν διὰ τοῦ « αἴτιον ». Εἰς τὸν πρῶ-
τον στίχον ἡ λέξις νοεῖται τακτικῶς = τὸ σπουδαιότατον, τὸ πρῶτον
τὴν τάξιν· εἰς τὸν δευτερον δὲ χρονικῶς = ἡ πρώτη, ἡ τὴν ἀρχὴν δι-
δοῦσα δυνάμεις. Ἐνδιαφέρων τυγχάνει ὁ παραλληλισμὸς πρὸς χωρίον
Ψ - Διογυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου·

...τῆ πάντων αἰτία... καὶ τὸ ἀνώνυμον ἐφαρμόσει, καὶ
πάντα τὰ τῶν ὄντων ὀνόματα, ἵνα... περὶ αὐτὴν ἢ τὰ πάντα
καὶ αὐτῆς ὡς αἰτίας, ὡς ἀρχῆς, ὡς πέρας ἐξηρητημένα...
καὶ ἀληθῶς ὑμνεῖται πάντων ὑποστάτις, ἀρχηγικὴ καὶ
τελειωτικὴ...³

ἐνθα ἡ λ. ἀρχικὴ μεταφράζεται ὑπὸ τοῦ Παχυμέρη :

ἀρχικὴ... οὐκ ἄλλου μὲν ἀρχομένου αὐτὴ τελειοῦσα, οὐδ' αὐτὴ
ἀρχομένη καὶ εἰς ἄλλον παραπέμπουσα τὸν τελειώσοντα.

Τὸ ἐπίθετον « ἀρχηγικὴ » ἐνταῦθα νοεῖται ὡς τὸ ἐπίθετον « ἀρχη-
γόν » ἐν τῷ προαναφερθέντι στίχῳ τοῦ Πλάτωνος, ἦτοι ὑπὸ τὴν σημα-
σίαν τοῦ πρώτου αἰτίου.

Συνοψίζοντες τὴν ἐξέτασιν τῆς λέξεως παρὰ Πλάτωνι παρατηροῦ-
μεν ὅτι ἡ λ. ἀπαντᾷ τοῦτο μὲν ὑπὸ τὴν ἑρησκευολογικὴν σημασίαν τοῦ
ἐπωνύμου θεοῦ, ὡς ταύτην ἤδη παρὰ Σοφοκλεῖ καὶ Ἰσοκράτει ἀπην-
τήσαμεν, τοῦτο δὲ (ἅπαξ ὡς ἐπίθετον καὶ ἅπαξ ὡς οὐσιαστικὸν) ὑπὸ
τὴν φιλοσοφικὴν σημασίαν τοῦ πρώτου δημιουργικοῦ αἰτίου⁴ καὶ
τέλος (ὡς ἐπίθετον) ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ πρώτου τῆ τάξει.

Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλη.

Ἐν τῷ στίχῳ :

Θαλῆς ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγός φιλοσοφίας⁵

1. Σοφιστ. 243 D.

2. Κρατύλ. 401 D.

3. Περί θ. ὄνομ. Α' 7.

4. Τὴν διὰ τῆς λέξεως ταύτης δήλωσιν τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης ἔννοιας
ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον παρὰ Πλάτωνι.

5. Μεταφυσ. 983β, 20.

νοείται ὁ ἀρχηγὸς ὡς ὁ πρῶτος, ὁ ἐναρξάμενός τινος, ὁ « ὡς πρῶτος μιᾶς σειρᾶς ἐναρχόμενός τινος καὶ οὕτω τὴν ὄθησιν πρὸς τοῦτο δίδων »¹, « ὁ πρωτουργός, ὁ ἰδρυτής, ὁ τὰς βάσεις, τὰς ἀρχὰς θεῖς »². Σημειωτέον ὅτι ἡ σημασία αὕτη τῆς λέξεως εἶναι μία τῶν κυριωτέρων ἃς ἡ λ. ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ κέκτηται, χρησιμοποιουμένη ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην διὰ τὸν ἰδρυτὴν φιλοσοφικοῦ τινος ἢ κοινωνικοῦ συστήματος, θρησκευτικῆς τινος αἰρέσεως ἢ ὁμάδος κ.τ.δ.

Ὁ γενάρχης μιᾶς οἰκογενείας, ἐξ οὗ αὕτη προέρχεται, ὀνομάζεται ἐπίσης ἀρχηγός :

γονεῖς μὲν οὖν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς... τέκνα δὲ γονεῖς ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότες, ἀδελφοὶ δ' ἀλλήλους τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι... ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνωκείωνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι. γίνονται δ' οἱ μὲν οἰκειότεροι οἱ δ' ἄλλοτριώτεροι τῷ σύνεγγυς ἢ πόρρω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι³

≡ τὸν κοινὸν πρόγονον, τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας, τὸν γενάρχη.

Ὑπὸ τὴν τακτικὴν σημασίαν καὶ ὡς ἐπίθετον ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἐν τῷ χωρίῳ :

...διὰ τὸ τὰς ἀρχηγούς φλέβας δύο εἶναι, τὴν τε μεγάλην καλουμένην καὶ τὴν ἀορτήν⁴,

ἐνθα ἀρχηγός = πρωτεύων, κυριώτατος, σπουδαιότατος, βασικός.

Ὁμοίως ὡς ἐπίθετον ἀλλ' ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου, τοῦ προξένου, ἀπαντῶμεν τὴν λέξιν παρὰ Μενάνδρω :

τὴν νύκτα τὴν πολλῶν κακῶν ἀρχηγόν⁵.

Ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ δημιουργοῦ, τοῦ αἰτίου, ἀπαντᾷ ἡ λέξις παρὰ Κλεάνθει :

Ζεῦ, φύσεως ἀρχηγέ, νόμου μέτα πάντα κυβερνῶν, χαῖρε·

...ἐκ σοῦ γὰρ γένος εἶσ' ἤχου μίμημα λαχόντες

...μοῦνοι, ὅσα ζῶει καὶ ἔρπει θνήτ' ἐπὶ γαῖαν⁶.

Τὸ « νόμου μέτα πάντα κυβερνῶν » δέον ὅπως μὴ ἐκληφθῇ τακτικῶς· τὰ ἐπακολουθοῦντα, ἐπεξηγοῦντα, ὡς διὰ τοῦ « γὰρ » καταφαίνε-

1. W. Bauer, Wörterb. zum N.T., σελ. 204.

2. Δ. Δημητράκου, ἐνθ' ἄνωτ.

3. Ἠθικ. Νικομ. 1161β, 27 - 1162α, 4.

4. Περί ζφῶν Μορίων 666β, 25.

5. Παρ' Ἀύλφ Γελλίφ 2, 23.

6. Stoicorum veterum Fragmenta ed. Joh. ab Arnim, Lipsiae 1921, I, σελ. 121, 35. Παρὰ Στοβαίου, Ἐκλογ., I, 1, 12.

ται, τὴν προηγουμένην πρότασιν, δικαιολογοῦσιν ἀναντιρρήτως τὴν χρονικὴν ἐρμηνείαν. Τὸ « νόμου μέτα πάντα κυβερνῶν » προστίθησιν ἀπλῶς εἰς τὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν τοῦ Διὸς τὴν πρόνοιαν πρὸς κυβέρνησιν τῶν δημιουργηθέντων: οὐχὶ μόνον δημιουργός, ἀλλὰ καὶ κυβερνήτης¹. Πρὸς τὸ « ἐκ σοῦ γὰρ γένος εἶσ' » πρβλ. τὸ « τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν » τοῦ Παύλου, ἐν Πράξ. 17, 28.

Ἐφ' ἣν ἐννοίαν ἀπηντήσαμεν ἤδη τὴν λέξιν ἐν ταῖς φράσεσιν ἀρχηγοὶ στρατοῦ², ἀρχηγὸς θεῶν³, Ἑλλήνων ἀρχηγός⁴ κ.λ.π. ἀπαντᾷ ἡ λέξις καὶ παρὰ Θεοκρίτῳ, ἐν τῇ φράσει:

ἀρχηγὸς Βεβρύκων⁵,

ἐνθα ἡ λ. δηλοῖ τὸν προεξάρχοντα, τὸν ἡγεμόνα, λατ. dux.

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ λέξις παρὰ Πολυβίῳ. Ἀξιοσημείωτον τυγχάνει ὅτι ἐνῶ παρὰ τοῖς παλαιότεροις δὲν γίνεται εὐρεία χρῆσις τῆς λέξεως⁶, παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ ἀπαντᾷ αὕτη δεκαπεντάκις! Καὶ δὴ, ὑπὸ τὴν σημασίαν τῆς γενεσιουργοῦ αἰτίας, τοῦ ἕξ οὐ τι ἄρχεται, τοῦ τὴν ὄθησιν πρὸς τι δίδοντος, τῆς πρώτης ἀρχῆς, ἀπαντᾷ ἡ λ. ὡς ἐπίθετον⁷, παραπλεύρως τῆς λῖαν συγγενοῦς καὶ τὴν λ. ἀρχηγὸς διασαφίζούσης ἐννοίας αἰτιον-αἰτία, ἐν ταῖς φράσεσιν:

Οἱ δὲ μισθοφόροι συναχθέντες εἰς τὴν Σίκκαν, καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου τετευχότες ἀνέσεως καὶ σχολῆς, ὅπερ ἀφυέσιαιον ὑπάρχει ξενικαῖς δυνάμεσι, καὶ σχεδὸν ὡς εἰπεῖν ἀρχηγὸν καὶ μόνον αἰτιον γίνεται σιάσεως...⁸

Καί:

...ἀρχηγὸν μὲν γενέσθαι τῆς ἐπὶ τὸ χειρὸν τοῦ δήμου διαστροφῆς, αἰτίαν δὲ καὶ τοῦ μετὰ ταῦτα πολέμου...⁹

1. Πρὸς τὴν χρονικὴν ἐρμηνείαν συμφωνεῖ καὶ ὁ G. Dellling, ἀρχηγός, ἐν G. Kittel, Theol. Worterb. z. N.T., I, σελ. 485.

2. Εὐριπ., Τρωαδ. 1267.

3. Βακχουλ. 5, 179.

4. Σιμων. παρὰ Θεουκ. 1, 132.

5. 22, 110.

6. Παρ' Αἰσχύλῳ ἐπὶ παραδείγματι ἢ Σοφοκλεῖ ἢ Θεοκρίτῳ ἀπαντᾷ ἡ λ. ἅπαξ, παρ' ἄλλοις δις ἢ τρις κ.λ.π., μόνον παρ' Εὐριπίδῃ δὲ ἐξάκις.

7. Ἐξώφθαλμον τυγχάνει, ὅτι ἡ λ. ἐν ταῖς ἐφεξῆς 4 περιπτώσεσιν ἔχει ἐπιθετικὴν σημασίαν, ὡς π.χ. ἡ λ. ὑπαίτιος, γενεσιουργός κ.λ.π., παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ A. Mauersberger (Polybios - Lex., σελ. 235). Πρβλ. ἄνωτ. χωρία ὅπου ἡ λ. εἶναι ἐπίθετον.

8. 1, 66, 10.

9. 2, 21, 8.

Καί :

διὸ ταύτην ἀρχηγὸν καὶ αἷτιον¹ ἡγητέον τοῦ συμφρονήσαντας Πελοποννησίους τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς εὐδαιμονίαν καταστήσασθαι².

*Επίσης :

τῆς δὲ διαθέσεως ἀρχηγὸν καὶ μεγίστην μερίδα νομιστέον ἔθνη μοχθηρὰ καὶ τροφὴν ἐκ παίδων κακὴν, συνεργὰ δὲ καὶ πλείω...³.

*Ὡς οὐσιαστικὸν παρουσιάζεται ἡ λέξις προσδιορίζουσα πρόσωπα ἐν ταῖς φράσεσιν :

ἀρχηγὸς τοῦ τῶν *Αχαιῶν συστήματος⁴,

ἐνθα ἡ λέξις ἀρχηγὸς = ἰδρυτής.

καὶ μὲν ὁ πρῶτος αὐτῶν αὐξήσας τὴν βασιλείαν καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς τοῦ προσηγήματος τῆς οἰκίας, Φίλιππος νικήσας τοὺς *Αθηναίους...⁵

= ὁ ἰδρυτής.

...ἡς ἀρχηγὸν μὲν καὶ καθηγεμόνα τῆς ὅλης ἐπιβολῆς *Αρατον νομιστέον τὸν Σικυώνιον, ἀγωνιστὴν δὲ καὶ τελεσιουργὸν τῆς πράξεως Φιλοποίμενα⁶

= δημιουργός, ἐναρξάμενός τινος. *Ενταῦθα τὸ ἀρχηγὸς μὴ θεωρητέον ὡς συνώνυμον τοῦ καθηγεμόν. *Απεναντίας πρβλ. τὸ ἐπακολουθοῦν « τελεσιουργόν ». *Εκεῖνο μὲν δηλοῖ τὸν ἐναρξάμενον, τοῦτο δὲ τὸν τελειοῦντα. *Ἡ ἔννοια αὕτη τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους ἀπαντιᾶ καὶ ἐν τῇ φράσει *Εβρ. 12, 2 ἀρχηγὸν καὶ τελειωτήν.

*Υπ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν καὶ ἐν συνδυασμῶ μετὰ τῆς αὐτῆς λέξεως « καθηγεμόν » ἐμφανίζεται ἡ λ. καὶ ἐν τῇ φράσει :

πονηρᾶς γὰρ ἐφόδου καὶ προφάσεως τοῖς βουλομένοις διαλύει τὸ ἔθνος ἐδόκουν ἀρχηγοὶ καὶ καθηγεμόνες γεγονέναι⁷.

Καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρώτου, τοῦ ὁδὸν τέμνοντος⁸ :

ἀρχηγὸς ἐβουλήθη (γενέσθαι) τῆς αὐτῆς ὁρμῆς⁹.

Τέλος ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰτίου, τοῦ προξένου τινός, τοῦ ἐμπνευστοῦ, ἀπαντιᾶ ἡ λ. ἐν ταῖς φράσεσιν :

1. *Αλλη γρ. αἰτίαν.

2. 2, 38, 9.

3. 1, 81, 10.

4. 4, 60, 10.

5. 5, 10, 1.

6. 2, 40, 2.

7. 4, 60, 6.

8. Bahnbrecher. A. Mauersberger, ἐνθ' ἄνωτ.

9. 10, 34, 2.

ἀρχηγός τῶν κακῶν¹, κινήσεως², στάσεως³, ὕβρεως⁴.

Κατακλείοντες τὴν ἐξέτασιν τῆς λέξεως παρὰ Πολυβίῳ σημειοῦμεν τὴν παρατήρησιν, ὅτι οὐδέποτε αὕτη ἀπαντᾷ ὑπὸ τακτικῆν, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ χρονικῆν ἔννοιαν, ἐν ἀπάσαις δὲ σχεδὸν ταῖς περιπτώσεσι χρησιμοποιεῖται αὕτη ἐπὶ κακοῦ.

Ποσειδώνιος ὁ Ρόδιος ἐν τῇ φράσει :

αἴτιον δ' ἐστὶν ἵκνος, δι' δ' ἐκεῖνο, ἢ τὸ πρῶτον ποιοῦν, ἢ τὸ ἀρχηγὸν ποιήσεως⁵,

δίδων τὸν ὄρισμόν τοῦ αἰτίου, ἐπεξηγεῖ τὴν λέξιν ταύτην διὰ τῆς λ. ἀρχηγός, ἐπιθετικῶς λαμβανομένης· θεωρητέον ἄρα ἐνταῦθα τὸ ἀρχηγὸν ὡς ταυτόσημον πρὸς τὸ αἴτιον, τὴν αἰτίαν, τὴν ἀρχὴν (χρονικῶς). Παρὰ Φιλοδήμῳ ἐν τῇ φράσει :

ἀρχηγὸν ἢ φωνή⁶

ἔχει ἡ λέξις ὡς ἐπίθετον τὴν σημασίαν τοῦ πρωτεύοντος, τοῦ βασικοῦ.

*Αξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς τυγχάνει ἡ λ. παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὸν Ἴσοκράτη. Πράγματι, ὁ Διόδωρος, καίπερ τέσσαρας ὀλοκλήρους αἰῶνας μετ' ἐκεῖνον ζήσας, παρουσιάζει φραστικὰς ὁμοιότητας πρὸς τὸν Ἴσοκράτη, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ὑπὸ ἔρευναν λέξεως. Οὕτω πρὸς τὰς Ἰσοκρατεῖους φράσεις :

« Τεῦκρος... ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγός »⁷ καὶ « Θηβαῖοι... τὸν ἀρχηγὸν τοῦ γένους ὑμῶν τιμῶσιν »⁸, ἀντιπαραβλητέον τὸ τοῦ Διοδώρου :

καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα γενομένους Ῥοδίους διατελέσαι περιττότερον τῶν ἄλλων θεῶν τιμῶντας τὸν Ἥλιον ὡς ἀρχηγὸν τοῦ γένους αὐτῶν⁹.

Πρὸς τὸ τοῦ Ἰσοκράτους : Οἱ... ἔκγονοι... Ἡρακλέους... οἰκι-

1. 5, 28, 5. 11, 30, 3. 24, 10, 8.

2. 5, 25, 7.

3. 11, 26, 5.

4. 33, 10, 3.

5. Παρὰ Στoβ., Ἑκλ., I, 13, 1. H. Diels, Doxographi Graeci, *A ρ. Δίδ. 18 (σελ. 457, 14 - 15).

6. Περί ποιημάτων 2, 19.

7. 3 (Νικοκλ.) 28.

8. 5 (Φιλιπ.) 32.

9. 5, 56, 4.

σταί... Σπάρτης ἐγένοντο καὶ τῶν παρόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς ἀπάντων ἀρχηγοὶ κατέστησαν¹, πρβλ. τὸ τοῦ Διοδώρου:

πρῶτοι... ὤκισαν τῆς Κρήτης περὶ τὴν Ἴδην οἱ προσαγορευθέντες Ἰδαῖοι Δάκτυλοι... δόξαντας δὲ (τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους) μεγάλων ἀγαθῶν ἀρχηγούς γεγενῆσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τιμῶν τυχεῖν ἀθανάτων. ἱστοροῦσι δ' αὐτῶν ἓνα μὲν προσαγορευθῆναι Ἑρακλέα...²

Πρβλ. τὸ ὤκισαν — ἰδ. ἄνωτ. σχέσιν τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς τὸν οἰκιστὴν — καὶ Ἑρακλέα. Περὶ τούτων ἰδ. μέρος β'.

Τὸ τοῦ Διοδώρου:

τοῦτον... πολὺ μᾶλλον προῆγεν ὡς ἀρχηγὸν γεγονότα μεγάλου προτερήματος³,

ἐνθα ἀρχηγός = αἴτιος, δὲν φαίνεται νὰ παρουσιάζη ἄμεσον σχέσιν πρὸς σχετικόν τι τεμάχιον τοῦ Ἰσοκράτους ἐκ τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων.

Τὰ ἀναφερθέντα τεμάχια δὲν δύνανται βεβαίως νὰ στηρίξωσι μόνον ὑπόθεσιν ἐξαρτήσεως τοῦ Διοδώρου ἀπὸ τοῦ Ἰσοκράτους, εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὰ ὁμοιότητος χρησιμοποίησεως τῆς λέξεως ἐν ὁμοίᾳ φραστικῇ ἀλληλουχίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν.

Παρ' Ἀντιφίλω τῷ Βυζαντίῳ ἀπαντᾷ ἡ λ. ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ δημιουργικοῦ αἰτίου, τοῦ δημιουργοῦ, λατ. auctor:

Τόλμα, νεῶν ἀρχηγέ' σὺ γὰρ δρόμον ἠῦραο Πόντιου
καὶ ψυχὰς ἀνδρῶν κέρδεσιν ἠρέθισας⁴.

Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο εὔρηται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν:

Εἰς τόλμαν τὴν ἀρχηγὸν τῶν νεῶν καὶ διὰ τόλμης ἔνεκα καὶ κέρδους θαλάσση ἐγχειροῦσιν ἄνθρωποι⁵.

Τὸ «τόλμης ἔνεκα...» κ.λ.π. ἐνισχύει τὴν χρονικὴν ἐρμηνείαν τῆς λ. ἀρχηγός.

Χρονικῶς ὁμοίως χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν καὶ ὁ Φλάβιος Ἰώσηπος, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐναρξάμενου μὲν ἐν τῇ φράσει:

1. 4 (Πανηγ.) 61.

2. 5, 64, 3. 6.

3. 19, 64, 8.

4. Anthol. Palat., IX, 29, 1.

5. Redactor περὶ τὸ 980. Anthol. Graeca, ed. Beckby, Buch I, VI, σελ. 70.

ταύτης τῆς παρανομίας οὐχὶ τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων ἐλθόντας ἀρχηγούς γενέσθαι φησὶν...¹,

ὑπὸ δὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰτίου ἐν τῇ φράσει :

μιαιφόνον καὶ πολλῶν ἀρχηγὸν κακῶν ἀποκαλῶν².

Παρὰ Πλουτάρχῳ ἀπαντᾷ ἡ λ. κυρίως ὑπὸ χρονικὴν ἔννοιαν. Οὕτως ἐν τῇ περὶ μουσικῆς πραγματείᾳ αὐτοῦ γράφει οὗτος :

φαίνεται δ' Ὁλυμπος αὐξήσας μουσικὴν τῷ ἀγέννητόν τι καὶ ἀγνοούμενον ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν εἰσαγαγεῖν, καὶ ἀρχηγὸς γενέσθαι τῆς Ἑλληνικῆς καὶ καλῆς μουσικῆς³,

ἐνθα ἀρχηγός = ὁ ἐφευρέτης, ὁ πρῶτος εὐρῶν καὶ ἐναρξάμενός τινος. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν ἀπαντᾷ ἡ λ. καὶ ἐν τῇ φράσει :

τέχνας δὲ πάσας καὶ ἀνεῦρε τὸ πῦρ καὶ σώζει· διὸ καὶ τὸν Ἡφαιστον ἀρχηγὸν αὐτῶν ποιοῦσι⁴.

Πρὸς τοῦτο παραβλητέον τὸ τοῦ Σωσιπάρχου :

οὗτος τῆς τέχνης ἀρχηγός ἦν⁵.

Ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ γενάρχου, ὑφ' ἣν ἔννοιαν ἀπηντήσαμεν ταύτην πολλάκις ἀνωτέρω, ἀπαντᾷ ἡ λ. καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ, ἐν ταῖς φράσεσιν :

Τὸ Ἀλκιβιάδου γένος ἀνωθεν Εὐρουσάκην τὸν Αἴαντος ἀρχηγὸν ἔχειν δοκεῖ⁶.

Καί :

...τιμᾶσθαι τὸν θεόν, ὃς καὶ πατρῷός ἐστι καὶ λέγεται τοῦ γένους ἀρχηγός⁷.

Ὑπὸ στατικὴν τακτικὴν σημασίαν ἀπαντᾷ ἡ λ. ἐν τῇ φράσει :

ἡ δὲ τῶν Θυιάδων ἀρχηγός...⁸

= προΐσταμένη, ἡγουμένη. Ὡς ἐπίθετον δὲ χρονικῶς ἐν τῇ φράσει :

κίνησιν ἀρχηγὸν καὶ προληπτικὴν ἐς γένεσιν ἔχοντος⁹

= ἀρχικὴν, πρώτην.

1. Κατ' Ἀπίωνος 1, 270. Πρὸς τὸ ἀ. τῆς παρανομίας πρβλ. ἀνωτ. παραλλήλους ἐκφράσεις (ἀ. τῆς ἀποστασίας, τῆς στάσεως...).

2. Ἀρχαιολ. 7, 207. Πρβλ. ὁμοίως παραλλήλους ἐκφράσεις (ἀ. πολλῶν κακῶν, πολλῶν ἀγαθῶν, μεγίστων ἀγαθῶν...).

3. Ἡθ. 1135 B.

4. Ἡθ. 958 D.

5. Ἐν Καταψευδομένῳ, παρ' Ἀθηναίου, Δειπνοσοφ. 9, 378 B.

6. Βίοι παράλλ. 191 E.

7. Βίοι παράλλ. 908 E.

8. Ἡθ. 293 F.

9. Ἡθ. 427 E.

Τέλος ἐν Δελφικῷ χρησμῷ παρὰ Πλουτάρχῳ ἀπαντᾷ ἡ λ. ὑπὸ τὴν θρησκευολογικὴν σημασίαν τοῦ ἥρωος ἐν τῇ φράσει :

*ἀρχηγούς χώρας θυσίαις ἥρωας ἐνοίκους ἴλασο*¹.

Παρὰ Ψ - Φωκυλίδη² εὔρηται οἱ στίχοι :

*Χρυσέ, κακῶν ἀρχηγέ, βιοφθόρε, πάντα χαλέπιων
εἶθε σε μὴ θνητοῖσι γενέσθαι πῆμα ποθεινόν*³

ἐνθα ἡ λέξις ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ αἰτίου, τοῦ προξένου.

Τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐναρξάμενου, τοῦ πρώτου ποιούντος τι, ἔχει ἡ λέξις παρὰ Δίωνι Κασσίῳ ἐν τῇ φράσει :

*...ἐπιβουλήν ἕτεροι ἐπ' αὐτῷ συνέστησαν. Φάννιος μὲν γὰρ Καίπιων ἀρχηγός αὐτῆς ἐγένετο, συνεπελάβοντο δὲ καὶ ἄλλοι*⁴

ἐνθα τὸ συνεπελάβοντο τονίζει τὴν χρονικὴν σημασίαν τῆς λ. ἀρχηγός. Προβλ. καὶ τὴν φράσιν :

*ἦσαν οἱ μάλιστα συνομόσαντες καὶ ἀρχηγοὶ τῆς τε ἐπιβουλῆς καὶ τοῦ πολέμου γινόμενοι ἄλλοι τε καὶ Ἀρμήνιος καὶ Σηγίμερος*⁵

ἣτις φράσις δέον ὅπως ἐρμηνευθῆ ὡς καὶ ἡ ἀνωτέρω. Προβλ. παρομοίας ἐκφράσεις ἐν τοῖς πρόσθεν.

Τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει ἡ λέξις ἐν τῷ χωρίῳ :

*τί μὲν γὰρ ἂν ὑπολειφθεῖη σπέρμα ἀνθρώπινον, ἂν τὰ αὐτὰ ὑμῖν καὶ οἱ ἄλλοι πάντες πράξωσιν ; ὧν ἀρχηγοὶ γεγονότες εὐλόγως ἂν τὴν αἰτίαν τῆς πανωλεθρίας ἔχοιτε*⁶.

Τέλος παρὰ τῷ ἱστορικῷ Ἡρωδιανῷ ἀπαντᾷ ἡ λ. ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰτίου, τοῦ δημιουργοῦ πράγματός τινος, ἐν ταῖς φράσεσιν :

*τῆς ἀποστάσεως ἀρχηγοῦ... γενομένου*⁷.

Καί :

*τῆς ἀποστάσεως γεγονότα ἀρχηγόν*⁸.

1. Βίοι παράλλ. 82 F. Ἰδ. κατωτ.

2. Περί χρονολογήσεως τοῦ Ψ - Φωκυλίδου ἰδ. σχετικὸν ἄρθρον τοῦ W. Kroil ἐν PW, XXXIX, στ. 509 - 510.

3. Γνώμαι 44 - 45 (E. Diehl, Anthologia Lyrica Graeca). Προβλ. Et. Magn. 321, 45 κ.έ. 804, 53.

4. 54, 3, 4.

5. 56, 19, 2.

6. 56, 4, 4.

7. VII, 1, 10.

8. VII, 1, 11.